

Memo

Aan CWS en WWS
Van E. van Bon
Betreft propositie landelijk gebied "samen geven
waterschappen richting aan de uitvoering"
Datum 9 september 2024

- - - - -

Inleiding

Het klimaat verandert. We krijgen steeds vaker te maken met hoosbuien en extreme droogte. Als we in de toekomst nog prettig willen wonen, werken en recreëren, zijn er maatregelen nodig. Waar we vroeger het water naar onze hand konden zetten, moeten we ons nu aanpassen aan het water. De grenzen van ons watersysteem zijn bereikt. Tegelijkertijd zien we ook dat bedrijfsrisico's van agrarische ondernemers zoals schade door wateroverlast of droogte toeneemt en gaat de biodiversiteit achteruit. Dit vraagt om actie.

We moeten samen leren omgaan met deze veranderingen en ons watersysteem zo robuust mogelijk maken. Dit betekent dat het watersysteem niet alleen optimaal moet functioneren, maar ook dat we ons landgebruik en ons gedrag hierop moeten afstemmen.

Om de achteruitgang van de biodiversiteit te stoppen en onze leefomgeving gezond te houden, is het cruciaal dat we zorgen voor een goede waterkwaliteit. Daarom moeten we voldoen aan de eisen van de Kaderrichtlijn Water (KRW), die ons helpt de kwaliteit van onze wateren te beschermen.

Als waterschappen voelen wij een grote verantwoordelijkheid om hieraan bij te dragen. Maar dit kunnen we niet alleen. We hebben de steun van andere overheden, organisaties, watergebruikers en inwoners hard nodig.

1. Gebied als schakel tussen lokaal en nationaal.

Waterschappen geven samen richting aan de uitvoering

Samen met lokale gemeenschappen werken we aan een toekomstbestendig platteland en zorgen we ervoor dat mensen zich meer bewust worden van water. We doen dit vanuit de identiteit van de regio en onze verantwoordelijkheid voor water en bodemsysteem (hydrologie en waterkwaliteit).

We beseffen dat we de grenzen hebben bereikt van wat we kunnen maken en veranderen. Dit vraagt om aanpassingen van onszelf en onze omgeving. Samen gaan we op zoek naar manieren om de ruimte en het land te gebruiken die passen bij wat het water en de bodem aankunnen, en bij de veranderingen in het klimaat. Hiervoor moeten we keuzes maken over hoe we de ruimte indelen.

Wij, waterschappen, zetten hierin de eerste stap, geven zelf het goede voorbeeld en bieden oplossingen. Met onze kennis en ervaring dragen we bij aan een platteland dat klaar is voor de toekomst. Dit doen we door bij te dragen aan uitvoerbare plannen op de verschillende schaalniveaus: lokaal maatwerk op bedrijfsniveau, gebiedsgericht in samenhang en landelijk met generieke plannen en maatregelen.

Aandachtpunten zijn:

- ✓ De doelen voor de KRW
- ✓ Landgebruik, grondstofwinning zoals drinkwaterwinning en de zoetwaterbalans in overeenstemming te brengen met het water en bodemsysteem;
- ✓ Scheiden van functies met een onderling strijdig waterbelang;
- ✓ Geleidelijke overgangen tussen natuur en landbouw die aansluiten bij de draagkracht van het water en bodemsysteem.
- ✓ Ruimtelijke kansen te benutten, door de samenhang tussen stedelijk en landelijk gebied te vergroten.
- ✓ Het reserveren van voldoende ruimte voor water, voor o.a. de versterking van waterkeringen, waterbergingen en regionale zoetwatervoorraad.

2. Waterschappen nemen verantwoordelijkheid voor een toekomstbestendig watersysteem en beheer

Waterschappen zijn verantwoordelijk voor het regionaal watersysteem voor nu en voor later. Wij voeren regie op de eigen taken, zodat ook toekomstige generaties in een gezonde omgeving kunnen wonen, werken en recreëren.

Voor de landbouw, natuur, industrie en huishoudens is schoon en voldoende water heel belangrijk. We stellen daarom hoge eisen aan ons water. Nederland heeft een efficiënt watersysteem waar we trots op zijn en dat we nodig hebben. Maar door klimaatverandering en het intensieve gebruik van water komt het systeem onder druk te staan. Hierdoor worden niet alleen de kosten hoger, maar nemen ook de risico's toe van wateroverlast, droogte, vervuiling, verzilting en een teveel aan voedingsstoffen. Dit geldt voor alle sectoren. Om deze risico's te beperken moeten we nu actie ondernemen. Ons doel voor de toekomst is een land waarin de ruimte goed wordt gebruikt en in balans is met wat het water- en bodemsysteem aankan.

3. Samen geven waterschappen richting aan de uitvoering

Waterschappen nemen verantwoordelijkheid voor het halen van de doelen zoals bijvoorbeeld afgesproken in de KRW. Waar nodig zetten waterschappen de eigen instrumenten in om deze doelen te halen.

Landbouw

Waterschappen helpen boeren bij een waterbewuste bedrijfsvoering en bij samenwerking op gebiedsniveau, waar water centraal staat. We steunen het Delta programma Agrarisch Waterbeheer (DAW) en het Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLB). Ook vinden we het belangrijk om duidelijke afspraken te maken over het lange termijn beheer en onderhoud.

Voorbeeld: Agroproeftuin de Peel

Vraagstuk:

Waterschap Aa en Maas gaat een nieuwe pilot starten met AgroProeftuin de Peel om de waterkwaliteit te verbeteren. De huidige aanpak om de waterkwaliteit te verbeteren werkte niet goed genoeg. Veel ondernemers voelen zich niet direct betrokken, waardoor resultaten uitblijven.

Aanpak:

Deze pilot richt zich niet alleen op technische innovaties, maar juist op het nemen van eigen verantwoordelijkheid en het ontwikkelen van gezamenlijke verantwoordelijkheid. De vrijheid en creativiteit van ondernemers staan centraal om de vastgestelde milieudoelen te halen.

Waterschappen bevinden zich in een unieke positie, tussen een top-down en bottom-up aanpak. Ze verbinden de wereld van regels en systemen met de praktijk van het dagelijks leven.

De pilot is door het Dagelijks Bestuur en Directieteam van waterschap Aa en Maas gesteund.

Wat levert het op?

Door deze aanpak worden gezamenlijke doelen helder en krijgt elke ondernemer de kans om gemotiveerd mee te doen. Er wordt maatwerk geleverd en het probleem wordt direct bij de bron aangepakt. Zo werken we samen aan een betere toekomst.

Doelsturing

Waterschappen zien kansen om een systeem te ontwikkelen waarbij op bedrijfsniveau doelen worden afgesproken en agrarische ondernemers zelf kunnen bepalen hoe ze die doelen bereiken. De doelen dragen bij aan wat nodig is voor het gebied waar het bedrijf zich bevindt en het watersysteem waar het gebied onderdeel van uit maakt. Door op deze manier te werken, vergroten we het waterbewustzijn op het bedrijf en wordt er rekening gehouden met maatwerk voor de ondernemer. De ondernemer is zelf verantwoordelijk voor het halen van het bedrijfsdoel.

Het systeem van doelsturing is nog in ontwikkeling. Wij willen met onze kennis en ervaring bijdragen aan de verdere ontwikkeling van dit instrument. Ook vinden wij het belangrijk dat er een passend monitorings- en handhavingssysteem ontwikkeld wordt. Zo kan doelsturing een bijdrage leveren aan het halen van de doelen voor water.

Voorbeeld: De bodem als basis

Vraagstuk:

Een gezonde bodem is de basis voor een goed watersysteem. Veel boeren en tuinders willen bijdragen aan duurzaam bodembeheer, maar weten niet altijd waar ze moeten beginnen. Een bodem die niet goed verzorgd wordt, kan leiden tot problemen zoals vervuiling van het water en verlies van kostbare voedingsstoffen.

Aanpak:

In 2021 en 2022 werkten 130 boeren en tuinders in en rond Zuid-Holland samen aan het project 'De bodem als basis'. Dit project, opgezet door Provincie Zuid-Holland en de hoogheemraadschappen van Rijnland en Delfland, ondersteunde boeren met persoonlijk bodemadvies. Iedere deelnemer kreeg een bodemonster en een bodemadviseur die hielp om een verbeterplan te maken. Samen keken ze naar de volledige kringloop: bodem, gewas, dier en mest. Boeren kregen praktische hulp, verdiepende bijeenkomsten, en advies over financiële steun voor verduurzaming.

Wat levert het op?

Dankzij deze aanpak is de bodem gezonder en het water schoner, met minder gebruik van gewasbeschermingsmiddelen en mest. De bodem werkt nu beter als spons, waardoor water goed wordt vastgehouden en geleidelijk wordt afgegeven. Boeren zijn zich bewuster geworden van hun rol in waterbeheer en kunnen met meer kennis en middelen toekomstbestendig ondernemen. Ook na 2023 blijft deze ondersteuning bestaan via bodemcoaches en advisering, zodat duurzame landbouw verder wordt versterkt.

Meer weten over dit project? Ga naar <https://agrarischwaterbeheer.nl/project/bodem-als-basis-zuid-holland/>

Het water en Bodemsysteem

Samen met het Rijk en provincies en gebiedspartners brengen we het water en bodem-systeem in kaart. We kijken hoe het systeem zich gedraagt bij toekomstige klimaatscenario's, waar de waterkwaliteit niet goed genoeg is en nog niet voldoet aan de KRW en waar problemen en risico's kunnen ontstaan. We onderzoeken ook wat ervoor nodig is om deze risico's op een beheerbaar niveau te houden. We beginnen niet vanaf nul, maar bundelen bestaande kennis en zorgen ervoor dat we meer inzicht krijgen in het water en bodemsysteem.

Wij verwachten van gemeenten, provincies, het Rijk en onze gebiedspartners dat zij bij de ruimtelijke inrichting en het gebruik uitgaan van deze water- en bodemanalyse.

Om de doelen voor waterkwaliteit te halen en een toekomstbestendig watersysteem te ontwikkelen, hebben we actie nodig op alle niveaus: lokaal, regionaal, nationaal en internationaal.

Wij hanteren het volgende principe:

Waar het kan: maken we op bedrijfsniveau afspraken,

Waar het lokaal watersysteem dat nodig maakt: maken van afspraken op gebiedsniveau,

Waar het móet: zijn generieke maatregelen nodig,

Waar internationale samenwerking nuttig is: maken we internationaal afspraken.

Voorbeeld: Pilot WaBoS analyse Utrecht

PM 4 okt CWS (vindt plaats op 23 september)

Natuur

Waterschappen geven het goede voorbeeld en werken natuur inclusief

De ecologische autoriteit geeft aan dat hydrologie en waterkwaliteit belangrijke factoren zijn die druk uitoefenen op de natuur. Waterschappen gaan daarom de bestaande natuur versterken door de waterkwaliteit en de hydrologische toestand te verbeteren. Omdat het (grond)watersysteem binnen en buiten natuurgebieden met elkaar verbonden is, zetten waterschappen in op geleidelijke overgangen tussen natuur en landbouw.

Voorbeeld: Hydrologieherstelproject de Peel

Vraagstuk:

Herstellend Hoogveen is een van de meest droogtegevoelige natuurtypes in Nederland. Het heeft een blijvend hoge en stabiele grondwaterstand nodig. Het bijzondere aan hoogveen is dat het hoog ligt, terwijl de omliggende agrarische gebieden laag liggen. Hierdoor is het hoger gelegen gebied nat en het lageregelegen gebied droog, precies het omgekeerde van wat we normaal bedoelen met waterbeheer.

Om het hoogveen te herstellen, moet de waterstand in de omliggende landbouwgebieden flink omhoog. Dit heeft echter grote gevolgen voor de boeren in die gebieden. In de Peel wordt een hydrologieherstelproject uitgevoerd in het traject Groenblauwe gebiedsgerichte aanpak vitale Peel (GGA-vitale Peel).

Aanpak:

Om het hoogveen te herstellen, worden zowel harde, technische maatregelen als zachtere, natuurvriendelijke oplossingen ingezet. Denk aan extra wateraanvoer, kwelschermen en regelbare drainage en infiltratie (RDI). Daarnaast worden buffercompartimenten aangelegd, zoals bij Leegveld, om het waterpeil in de natuurgebieden te verhogen en de drainage in de landbouwgebieden te beperken. Samenwerking met medeoverheden in het GGA-vitale Peel-traject is hierbij essentieel.

Wat levert het op?

Het herstellen van het hoogveen vraagt om moeilijke keuzes. Harde, technische maatregelen zijn vaak goedkoper en worden daarom als eerste uitgevoerd. Maar voor het behalen van de doelen zijn ook zachte maatregelen nodig. Deze zorgen voor een natuurlijkere overgang tussen landbouw en natuur, maar zijn duurder en lastiger te realiseren. Zonder deze zachte overgangen zal het einddoel niet worden gehaald. Het succes van het hoogveenherstel hangt dus af van een zorgvuldige balans tussen harde maatregelen en moeilijke keuzes die in stappen genomen moeten

Voorbeeld: Combineren waterberging natuur

“In het gebied Archem-Eerderhooilanden is de Regge omgevormd tot een meanderende rivier. Dat betekent dat bij extreem hoog water de Regge kan overstromen tot aan de natuurlijke hoogwaterkering. Het hele Reggedal fungeert dan als waterberging (vasthouden van water in bergingsgebieden). Een belangrijke verandering is dat de voornamelijk agrarische gronden zoveel mogelijk zijn omgezet naar natuurlijk en extensief beheerd grasland.”

Link naar het project: <https://www.vechtstromen.nl/projecten/projecten-afgerond/beneden-regge/>

Groen-blaauwe dooradering

Waterschappen zien veel mogelijkheden door het natuurvriendelijk beheer van oevers en watergangen. Hiermee kunnen we op een efficiënte manier grote stappen zetten in verbetering van waterkwaliteit en biodiversiteit.

Voorbeeld: Aanleg groenblauwe dooradering langs watergangen

Vraagstuk:

In het waterschapsgebied van waterschap De Dommel zijn de hoge, droge delen kwetsbaar voor droogte, en is er behoefte om water beter vast te houden en te laten infiltreren. Dit helpt om het grondwater aan te vullen en benedenstrooms wateroverlast te verminderen.

Aanpak:

Een oplossing is het aanleggen van “groenblauwe perceelranden”. Door bestaande (droogvallende) sloten te verbreden en te verondiepen, ontstaan brede, ondiepe randen langs landbouwpercelen. Dit wordt gedaan door een strook landbouwgrond langs de sloot op te offeren, om ruimte te creëren om de sloot te verbreden en te verondiepen. De groenblauwe perceelranden worden niet bemest en er worden geen bestrijdingsmiddelen gebruikt.

Wat levert het op?

De groenblauwe perceelranden zorgen voor het vasthouden en infiltreren van water, waardoor de bodem minder snel uitdroogt. Tegelijkertijd helpt dit om wateroverlast verderop te voorkomen. Bovendien ontstaat er ruimte voor biodiversiteit, wat bijdraagt aan een gezonder en gevarieerder landschap. Op deze stroken worden geen aardappelen of mais meer geteeld, maar er ontstaat wel een natuurlijke zone die zowel waterbeheer als natuurherstel ondersteunt.

Gebiedsgericht

Het Rijk heeft geld beschikbaar gesteld voor maatregelen in het landelijk gebied. De beschikbare budgetten verschillen per provincie, maar vormen een financiële basis voor een gebiedsgerichte aanpak. Wij geloven in de kracht van een integrale, gebiedsgerichte aanpak en willen samen met de provincie en gemeenten werken aan een gezamenlijke gebiedsgerichte uitvoeringsagenda voor het landelijk gebied. Dit biedt de kans om de doelen (zoals KRW) en maatregelen aan het watersysteem te koppelen aan andere uitdagingen in het gebied. Ook kunnen we zo een generieke, gebiedsgerichte en bedrijfsgerichte aanpak beter op elkaar afstemmen.

Voorbeeld: Peilbeheer in de Friese veenweide

Vraagstuk:

In het veenweidegebied van Fryslân staan de waterbeheerders voor grote uitdagingen. Door de scheiding tussen landbouw, natuur en wonen zijn er grote verschillen in het waterpeil. Veenoxidatie zorgt ervoor dat de bodem daalt, waardoor het huidige watersysteem niet meer goed functioneert. Dit leidt tot problemen: als het regent, kan het water niet snel genoeg worden afgevoerd, en bij droogte is er juist niet genoeg water om het peil hoog genoeg te houden. De hoogwatercircuits lekken, waardoor ze hun functie niet goed vervullen. Met andere woorden het systeem loopt tegen zijn grenzen aan.

Aanpak:

De rayonbeheerder heeft de taak om de waterpeilen volgens de geldende peilbesluiten te beheren, maar in de praktijk lukt dat niet meer. Een structurele, toekomstbestendige oplossing vraagt om grote en soms pijnlijke aanpassingen. Het aanpassen van de peilbesluiten voor landbouw en hoogwatercircuits is niet genoeg. De hele infrastructuur voor waterafvoer en -aanvoer moet worden verbeterd. Alleen door samenwerking tussen overheden, met duidelijke keuzes in ruimtelijke ordening, kan dit probleem worden aangepakt.

Wat levert het op?

Een duurzame oplossing zorgt ervoor dat het waterbeheer in het veenweidegebied weer effectief wordt. Dat vraagt om duidelijke politieke keuzes en samenwerking tussen overheden, waarbij het algemeen belang voorop staat, in plaats van individuele belangen. Alleen dan kunnen de waterschappen hun verantwoordelijkheid nemen en langetermijninvesteringen doen die het watersysteem klimaatbestendig maken. Vrijwillige maatregelen en tijdelijke subsidies zijn niet voldoende. Structurele keuzes in ruimtelijke ordening en waterbeheer zijn nodig om het gebied toekomstbestendig te maken.

Waterkwaliteit

Wij zorgen voor een natuur inclusieve inrichting en beheer van de watersystemen. Ook brengen we de bronnen van verontreiniging en verstoring van watergangen in kaart. Hierdoor kunnen we gerichte en passende maatregelen nemen. We geven zelf het goede voorbeeld, stimuleren waterbewust werken bij anderen en zetten waar nodig onze eigen instrumenten in om de doelen voor waterkwaliteit te halen.

Voorbeeld:

PM

Data

Waterschappen beschikken over data. De meeste data is verzameld voor eigen gebruik zoals beheer en beleid. Onze data is daardoor niet vanzelfsprekend geschikt voor andere toepassingen. Derden kunnen gebruik maken van onze data, maar geven aan dat onze datasets beperkt zullen aansluiten op nieuwe toepassingen.

Voorbeeld: Bedrijfsvergelijkingen

Vraagstuk:

Om inzicht te krijgen in hoe effectief en kostenefficiënt het werk van de waterschappen wordt uitgevoerd, voeren de waterschappen Bedrijfsvergelijkingen uit. Door onderling te vergelijken, kunnen ze beter begrijpen hoe ze presteren en waar verbeteringen mogelijk zijn. Ook draagt het bij aan transparantie en verantwoording.

Aanpak:

De waterschappen organiseren daarom voortdurend bedrijfsvergelijkingen. Deze vergelijkingen laten verschillen tussen waterschappen zien en zorgen ervoor dat ze van elkaar kunnen leren. Door met elkaar in gesprek te gaan over de resultaten, ontdekken ze nieuwe manieren van werken en innovatieve oplossingen.

Wat levert het op?

Het doel van deze aanpak is om de uitvoering van taken steeds beter onder de knie te krijgen en te profiteren van elkaars kennis en netwerken. De data die voor deze vergelijkingen worden gebruikt is openbaar en kunnen op verzoek als ruwe data worden verstrekt. Hierdoor kunnen ook anderen inzicht krijgen in de prestaties van de waterschappen.

4. Randvoorwaarden voor een effectieve rol van waterschappen

Beleid en uitvoering zijn twee kanten van eenzelfde medaille

Rijksbeleid wordt pas echt uitvoerbaar en begrijpelijk als het Rijk en decentrale overheden samen aan de ontwerptafel zitten. Alleen samen kunnen we zorgen voor een schoon en klimaatbestendig watersysteem. Waterschappen kennen de knelpunten en hebben een duidelijke visie op de toekomst. Daarom is het essentieel dat waterschappen vroegtijdig worden betrokken bij de ontwikkeling van zowel landelijke als regionale beleidsplannen.

Belangrijke dossiers waarbij de betrokkenheid van de waterschappen cruciaal is:

- Invasieve exoten, beheer en waterkwaliteit (KRW),
- Agrarische natuur, en waterdoelen,
- Doelsturing, op waterdoelen,
- Natuurbeleid herstel, hydrologie en waterkwaliteit,
- Ruimtelijke inrichting, het water en bodemsysteem en ruimte voor water,
- Beleidsontwikkeling toelating gewasbeschermingsmiddelen.
- Klimaatbeleid
- Mestbeleid en (grond)waterkwaliteit

Continuïteit in de uitvoering

Zeespiegelstijging, verdroging, verzilting, slechte waterkwaliteit en bodemdaling, het zijn allemaal processen die langzaam plaatsvinden. Om te voorkomen dat we deze problemen doorschuiven naar toekomstige generaties moeten we nú in samenhang beslissingen nemen voor de toekomst. Voor de uitvoering hebben we een duidelijk en traject nodig met voldoende geld en capaciteit.

Samenhang tussen programma's

Het Rijk voert beleid uit via verschillende programma's en werklijnen. Naast het nationaal programma landelijk gebied (NPLG) worden ook door andere programma's zoals het Deltaprogramma essentiële bouwstenen ontwikkeld voor uitvoering. Om in de regio tot een goede, samenhangende uitvoering te komen, is het essentieel dat deze verschillende programma's en werklijnen al op Rijksniveau goed op elkaar afgestemd worden.